

NATALIE LANTZ

*The Hypertemple in Mind: Experiencing Temple Space in Ezekiel,
The Temple Scroll and Mishnah Middot*

Uppsala: Uppsala Universitet, 2022, häftad, 282 sidor

ISBN 9789150629545

Natalie Lantz doktorsavhandling handlar om mentala bilder av judiska helgedomar som berör, lika mycket i nutid som dåtid. Avhandlingen är upplysande, inte minst om rabbinisk forskardiskussion, och ett av de viktiga bidragen är Lantz utforskande av nya redskap för att bättre förstå hur texterna kan ha använts i sin omedelbara miljö: i det spatiala fältet prövar hon den virtuella teknikens nycklar.

Lantz inleder studien med att referera den judiska tempeltradition som är förankrad i 2 Mos 25:8: ”De ska göra en helgedom åt mig så att jag kan bo mitt ibland dem”. I bifogad not klargörs såväl begreppet judisk som begreppet tempel – båda används i vid mening. I ”judisk” inkluderas den judiska litteraturen, medan ”tempel” förstås närmast som helgedom. Lantz tes – som hon vill pröva med avhandlingen – är att judiska beskrivningar av helgedomar är verbalt bildmässiga konstruktioner som tar mentala former hos användarna när dessa förstås inom sin religiösa tradition. Dessa tempelkonstruktioner simulerar en tempelmiljö likt virtuella bilder. Med hjälp av den virtuella teknikens begrepp menar hon sig kunna analysera lödiga och interaktiva begrepp i respektive texts sociohistoriska sammanhang.

Lantz prövar sin tes på tre texter: Hes 40–48, Tempelrullen (11Q19) och Mishnatraktaten Middot. Texterna har det gemensamt att de presenterar en arkitektoniskt bestämd beskrivning av helgedomen, men skiljer sig i det att de gör det under olika historiska förutsättningar. Lantz läser Hesekielperikopen utifrån de deporterades perspektiv, vid Babels flod före det första templets fall (Hesekiel tänks deporterad med eliten i första omgången). I Tempelrullen tar hon fram det material som stärker hennes tes. Lantz daterar sin läsning till hasmoneisk tid (inte äldre än 120 f.v.t.) då andra templet ännu stod, men före Herodes den Stores byggprojekt. Mishnatextens föreställningsvärld lokaliseras åtminstone ett sekel efter romarnas slutliga jämnande av templet med

marken. Lantz menar alltså att hon, utifrån premisserna i åhörarens situation, kan resonera om vad mottagarna kunde tänkas få för mentala bilder av det beskrivna templet.

Lantz testar sin analys i tre steg på respektive text genom att: 1) undersöka hur begrepp och bilder berör brukaren utifrån den virtuella teknikens begrepp ”immersion” (att absorbera en mental tanke som sådan) och ”mental interaktivitet” (användarens orientering med de mentala bilderna); 2) fråga hur användarnas egen kreativa aktivitet bygger upp interaktiva mentala bilder. Lantz argumenterar för att begreppet hyperlänk kan förklara aktiveringen av vad hon kallar ”building blocks” – i detta fall för ett mentalt ”hypertempel” – hämtade från traditionens tankevärld; 3) pröva hur den mentala aktiviteten kan simulera tempelmiljön som sådan, hur användarna kan göra tempelmiljön till sin. För att undersöka hybrida verklighetsuppfattningar kombinerar Lantz den kritiska spatiala teorin med berättelsen som virtuell verklighet.

Den kritiska spatiala teorins fält är en sociologisk teoribildning som bland annat synts i SBL:s sessioner, men som ännu inte är självklar i historiska tillämpningar. Huvudteserna publicerades 1974 av Henri Lefebvre i *La production de l'espace*, ett försök till triologisk miljöbeskrivning. Lantz använder Edward W. Sojas (1996) applicering av Lefebvres teser. Av det som kan beskrivas som Lefebvres tre aspekter av erfaren social miljö myntar Soja tre kärnfulla begrepp i ordningsföljd: ”First-, Second- and Thirdspace” (första, andra och tredje kontext). Sojas ”Första kontext” bestäms av de fysiska förutsättningarna, miljön som sådan. ”Andra kontext” gäller begreppen som används, och ”Tredje kontext” blir den tolkning som görs utifrån given miljö och begrepp. Soja tar sin utgångspunkt i Tredje kontext. Samma fysiska miljö, med olika begreppsvärldar, ger olika helhetsbilder. Sammantaget ger Sojas applicering en förklaring till varför olika verklighetsbeskrivningar kan fungera samtidigt, något Lantz argumenterar för skulle kunna väckas av tempelintroduktioner bland judar.

Lefebvre ville fånga social miljö utan att binda sig vare sig till rumslika eller språkliga konventioner – en miljöbeskrivning av människans

samspel. Soja gör en konkret tillämpning av Lefebvres genom att söka upp verkliga och imaginära miljöer i dagens Los Angeles och Amsterdam. Lantz belyser inledningsvis Soja genom att citera Liv Ingeborg Lieds sammanfattning av Tredje kontext: ”The understanding of space as a phenomenon defined by lived experience allows for a large creative and critical potential ... that has proved helpful to studies of space in ancient texts” (20). I en historisk studie är det dock lätt att blanda ihop Andra och Tredje kontext, det är inte givet att kunna hålla isär materialets begrepp och användarens helhetstolkning. Lyckas Lantz göra det i detta arbete?

Nyckeln till avhandlingen är alltså kombination av spatial teori med berättelsen som virtuell verklighet. Det är så Lantz här menar sig kunna skilja mellan andra kontext, begreppens bildspel, och användarens aktivering av dessa, tredje kontext. När hon använder den virtuella teknikens begrepp handlar det inte primärt om vad texten säger utan vad den gör med brukarna i meningen interaktion och internalisering av tempelmiljö.

Lantz projekt tycks gynnas av en konkret tempelmiljö som fysisk och virtuell verklighet för antika brukare. Immersionsbegreppet handlar om sensorisk internalisering. För att det ska bli någon interaktion krävs att det finns någon form av simulering. När interaktion och internalisering kongruerar ger det en effekt av telenärvaro (uttryckt med den virtuella teknikens begrepp). Det betyder att den medierade miljön känns mer verklig än den fysiska. De arkitektoniska tempelbeskrivningarna blir en levande verklighet genom mottagarnas bruk.

Lantz kombination av spatial teori med en virtuell tekniks begrepp tillämpad historiskt är fruktbar – för att inte säga genialisk! Det är en pionjärsats. Greppet handlar om att kunna fixera skillnad mellan Tredje kontext (den mentala bilden) och Andra kontext (begreppen som aktiverar olika element i bilderna). Lantz markerar flera gånger att begreppen inte ska förstås som textbundna utan traditionsgivna och studien behandlar därför tempelbeskrivningar som processer snarare än artefakter. Å ena sidan bestäms begreppen av respektive texts formuleringar,

å andra sidan hämtas de ur en oavslutad tradition. Sammanfattningarna blir tentativa, inte ofrånkomliga. Om Tredje kontext hade definierats av textbeläggen tror jag att slutsatserna varit skarpare, samtidigt hade hypertemplet varit otydligare. Det finns ingen övergripande forskardiskussion utan den gäller avhandlingens olika delar.

Lefebvres program och Sojas prioriterade grepp har prövats inom humaniora utifrån den inbäddade ideologiska praktiken: att lyfta fram marginaliserade perspektiv, det partikulära visavi det dominanta. Men en genomgående ton i Lantz studie är att inte exploatera offerperspektivet. Lantz behandlar tempelkonstruktioner (också bortom de fysiska) – framför allt som kulturell resurs – som kreativa exegetiska och tolkningsmässiga möjligheter. Det finns uppenbara formaliamissar, men de förtar inte studiens värde.

Det är tydligt att Lantz genom arbetet har befruktat Sojas grepp med nyckelbegrepp från den virtuella forskningens fält. Hon har kunnat argumentera för att den svårfångade mentala rumsliga bilden kan förklaras aktiverad med nyckelbegrepp inom given tradition. Det är följdriktigt att arbetet pekar vidare i flera olika riktningar. Den som tar sig tid att läsa avhandlingen förs ett bra stycke längre in i aktuell eftertanke och forskning, såväl inom religionsvetenskap som andra humaniorafält.

Jonas Nilsson, Åbo Akademi

SØREN LORENZEN

Spoken into Being: Self and Name(s) in the Hebrew Bible

FAT II 137, Tübingen: Mohr Siebeck, 2022, häftad, xii + 327 sidor

SEK 1109, ISBN 9783161616204

Föreliggande bok är en något omarbetad version av författarens avhandling, framlagd 2021 vid universitet i Århus. Boken är en undersökning av hur Hebreiska bibelns namnbruk – såväl olika personnamn som begreppet ”namn” (שם) – kan förstås som ett uttryck för en människans jag (”själ”). Det som intresserar Lorenzen är hur människorna i Hebreiska bibelns texter artikulerar detta språkligt. Med andra ord är